

کوهها، و شگفتی‌ها و آثار و فواید آن

کوهها از شگفت‌انگیزترین پدیده‌های زمین است
و آثار و فواید متعددی دارد و خداوند، آن را از
نشانه‌ها و شاهکارهای خلقت معرفی کرده است.

مزایای کوهستان

«اوست که زمین را بگسترانید و در آن
کوهها و رودها قرار داد». «و الأَرْضُ
مَدَدْنَاها وَ أَلْقَيْنَا فِيها رِوَابِيَّ وَ أَنْبَتْنَا فِيها
مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْزُونٍ^(۲)». «و زمین را
گسترديم و در آن کوههای عظیم افکندیم و
از هر چیز به شیوه‌ای سنجیده در آن
رویانیدیم».

بنابراین کوهها از مشخص‌ترین
جلوه‌های قدرت خداوند بوده و
انسان‌ها با مشاهده این جلوه‌های هستی

کوهها اگرچه سطح زمین را
ناهموار کرده و گاهی مانع توسعه
ارتباطات و حمل و نقل می‌گردند و
احتمالاً بشر تصور می‌کند این عوارض
مزاحم اوست؛ اما آثار و فواید متعددی
دارند که اجمالاً بدان‌ها اشاره می‌شود:

۱. کوهها از نشانه‌های قدرت الهی
هستند و خداوند متعال پس از آن‌که
زمین را گسترش داد، این عوارض
شگفت را بر آن نهاد: «و هُوَ الَّذِي مَدَّ
الأَرْضَ وَ جَعَلَ فِيها رِوَابِيَّ وَ أَنْهَاراً...»^(۱):

۱. رعد، آیه سوم. ۲. حجر: ۱۹.

کوهها بی نتیجه برقرار گشته‌اند؛ در صورتی که فوائد شایان توجهی در آنها نهفته است.

۲. کوهها مایه آرامش زمین‌اند: «الْمَنْ تَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا* وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا^(۲)»: «آیا زمین را بستری (برای آرامش) و کوهها را میخ‌هایی قرار ندادیم؟». تا یک قرن پیش، دانشمندان کوهها را توده‌های

عظیم سنگی می‌پنداشتند که همچون تپه‌های مصنوعی، روی زمین رها شده‌اند، اما اخیراً به این اصل قرآنی پی برده‌اند که بخش عمده هر کوهی ریشه در اعماق این کرهٔ خاکی دارد. این نکته‌ای است که ژرژ گاموف به آن اشاره می‌کند.

کوهها در ضمن آن‌که در درون زمین، به هم پیوسته‌اند، مانند زرهی زمین را در برابر فشار ناشی از مواد مذاب درونی و تأثیر جاذبه جزر و مد ماه، از بیرون حفظ می‌کنند و بدین‌گونه

می‌توانند به عظمت خالق پی ببرند و در کلاس درس خداشناسی شرکت کنند.

چنانکه قرآن می‌فرماید: «أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ* وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ* وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ^(۱)»: «آیا به شتر نمی‌نگرند که چگونه خلق شده است* و به آسمان (نگاه نمی‌کنند) که چه‌سان برافراشته شد. و به

کوهها که چگونه برکشیده شده‌اند». اگر با دیده بصیرت و نگاه خردمندانه و با چشم تعقل به کوهها - با آن‌همه اسرار، آثار و شگفتی - نظر افکنیم، بسی گمان به وجود آفریدگاری حکیم و دانا و توانا پی می‌بریم و متوجه می‌شویم چیزی در این

جهان، بی‌خود و بیهوده آفریده نشده؛ بلکه نظم و خلقت حکیمانه‌اش، از وجود حضرت باری تعالی حکایت دارد. امام صادق علیه السلام در توحید مفضل می‌فرمایند: افرادی که به حکمت موجودات پی نبرده‌اند، تصور می‌کنند

کوهها از مشخص‌ترین جلوه‌های قدرت خداوند بوده و انسان‌ها با مشاهدهٔ این جلوه‌های هستی می‌توانند به عظمت خالق پی ببرند و در کلاس درس خداشناسی شرکت کنند.

۱. غاشیه: ۱۹-۱۷. ۲. نبأ: ۸-۷.

دامنه کوه جودی لنگر بیاندازد: «...و غیض الماء و قُضِيَ الْأَمْرُ و اسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ...»^(۱): «...آب فرورفت و کار خاتمه یافت و کشتی نوح بر (کوه) جودی قرار گرفت».

سینا یا سینین نام سلسله کوه‌هایی است در شبه‌جزیره سینا که سرزمین مقدسی می‌باشد و کوه طور، مرتفع‌ترین آنهاست. این کوه معیادگاه موسی با خداوند بود و خداوند برای ترسیم عظمت آن فرموده است: «و طُورِ سَيْنِينَ»^(۲): «قسم به کوه سینا».

حضرت ابراهیم در همین کوهها به عبادت، تفکر و دریافت پیام وحی مشغول بود و حضرت عیسی در کوه ساعیر و منطقه اورشلیم (بیت‌المقدس) رسالت خود را پی گرفت.

نخستین آیات قرآن مجید در غار «حرا» واقع در کوه «نور» در بیرون مکه بر رسول اکرم - حضرت محمد ﷺ - نازل گردید. این کوه که در شمال مکه قرار دارد، بر فرازش فضای پرابهتی وجود دارد و گویی آسمان به آن نزدیک

پناهگاه مطمئنی برای انسان هستند. به علاوه اگر سطح کره زمین، صاف و بدون عارضه بود، آب دریاها و اقیانوس‌ها همه‌جا را فرامی‌گرفت. آن وقت زندگی کردن آدمی بر روی آبی که به‌طور میانگین سه هزار متر عمق دارد، جز با قایق و کشتی امکان نداشت یا آن‌که باید چون آبزیان مجهز به آبشش می‌بود و جانوری آبی می‌شد. پس حیات بشری مدیون همان ناهمواری‌های گوناگون است که به ظاهر برایش دردسرافرین گردیده و با قیافه‌های ناجور، چهره زمین را از حالت همواری بیرون برده است.

۳. کوهها کانون وحی و معرفت و اندیشه‌اند و پیامبران معمولاً به این ارتفاعات پناه آورده‌اند و در غارها و فضاهای بین‌کوهی به عبادت و تزکیه پرداخته‌اند تا موفق شده‌اند از طریق وحی با خدای خویش ارتباط یابند. حضرت آدم بنا بر برخی گزارش‌ها بر کوه سرانندیب واقع در سری‌لانکای کنونی فرود آمد و یا به نقل عده‌ای بر آرات واقع در مرز ترکیه و ایران. حضرت نوح موفق شد کشتی خود را بر

۱. هود: ۴۴. ۲. سوره تین: ۲.

رفت و آمد نمایند که یادکردی از تلاش هاجر (همسر حضرت ابراهیم علیه السلام) برای رفع تشنگی فرزندش و مبارزه با ناامیدی است. کوه رحمت هم در عرفات واقع می‌باشد و محل پرستش خدا بوده و حاجیان در ایام حج بدانجا روی می‌آورند و به راز و نیاز با خداوند می‌پردازند.

است و منظره‌های شکوه‌مند و ملکوتی را به وجود می‌آورد. از فراز این کوه، مسجدالحرام و سایر مناظر مکه، جلوه‌های تماشایی دارد.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هر ماه چندین بار و در ماه رمضان، تمام این ماه را در غار حرای این کوه به دور از غوغای شهر و آلودگی‌های جاهلی آن اقامت می‌گزید و

۴. کوهها نقش

مهمی در تعدیل آب و هوا دارند. به طور متوسط به ازای هر هزار متر ارتفاع کوه، دمای هوا شش درجه کاهش می‌یابد؛ بنابراین در نواحی کوهستانی از خشونت

امام صادق علیه السلام در توحید مفضل می‌فرمایند: افرادی که بسه حکمت موجودات پی نبرده‌اند، تصور می‌کنند کوهها بی‌نتیجه برقرار گشته‌اند؛ در صورتی که فوائد شایان توجهی در آنها نهفته است.

گرما کاسته می‌شود. از سوی دیگر با کاهش دما، رطوبت و بخار آب موجود در هوا متراکم شده و باعث ریزش برف و باران در ارتفاعات می‌شود. از این رو حجم مهمی از آب‌های کره زمین از کوهستان‌ها تأمین می‌شود.

در عالمی از ملکوت و تفکر نورانی و معنوی فرو می‌رفت، تا آن‌که در چهلمین سال از زندگی پربار خویش فرشته وحی، آیات نخست قرآن را بر وی نازل کرد و بدین ترتیب آن حضرت در این کوه با

دریافت معجزه‌ای جاوید - یعنی قرآن مجید - به مقام رسالت و به عنوان خاتم پیامبران الهی برگزیده شد.

دو کوه صفا و مروه نیز یادآور شعائر الهی است: «إِنَّ الصُّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...»^(۱) حجج خانه خدا هنگام مراسم حج باید هفت بار بین این دو کوه

۱. بقره: ۱۵۸.

در دامنه‌های کوهستانی و کوهپایه‌ها سپری می‌کنند.

۵. کوهها پناهگاه مهمی در برابر بادهای شدید، سرد و توأم با گرد و غبارند؛ زیرا همچون دیواری بلند جلوی آنها را می‌گیرند و از شدت این پدیده‌های جوی می‌کاهند. کوههای هیمالیا می‌توانند رطوبت بادهای را جذب کرده و آنها را به صورت باران فرو بریزند. کوههای اتیوپی که در منطقه‌ای گرم قرار دارند با همین ویژگی، از خشونت آب و هوایی کاسته‌اند. به همین سبب خداوند در قرآن می‌فرماید:

«... وَ جَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ أَنْفَاطًا...»^(۱): «خداوند کوهها را پناهگاه‌هایی برایتان قرار داد».

علاوه بر این که کوهها از مناطق امن و سالمی برای سکونت انسان‌ها می‌باشند، مصالح ساختمانی و انواع سنگ‌ها را برای انسان تأمین می‌کنند. رونق حیات شهری و روستایی و توسعه کشاورزی در نواحی جلگه‌ای و آبرفتی، مرهون نواحی کوهستانی مجاور است.

۱. نحل: ۸۱.

آب؛ ضمن عبور از صخره‌ها با مواد معدنی کوهها آمیخته می‌گردد و گاهی از نظر ترکیبات شیمیایی، خواص درمانی و بهداشتی پیدا می‌کند. چشمه‌های آب معدنی که برای معالجه امراض و درمان برخی بیماری‌ها مؤثرند و موجب جذب گردشگران می‌شوند بدین‌گونه در کوهها شکل می‌گیرند.

برف‌هایی که بر روی کوهها می‌نشینند، به تدریج آب می‌شود و از آن جویبارهایی جاری می‌شود و از پیوستن آنها به یکدیگر رودخانه پدیدار می‌گردد. رودخانه‌ها موجب سرسبزی در مسیر خود می‌شوند. در برخی جاها پشت سدها قرار می‌گیرند و برای بشر از نظر فعالیت‌های زراعی و تولید برق اهمیت می‌یابند. در جاهای پرشیب، رودخانه تشکیل آبشارهایی زیبا را می‌دهد که ضمن جلوه‌های جالب و تفریحی، از آنها انرژی برقی آبی تولید می‌شود. ارتفاعات در فصل تابستان به دلیل سرسبزی، آب کافی و اعتدال هوا، موقعیت مناسبی برای چرای دام‌ها به وجود می‌آورند و عشایر، بیلاق خود را

خاک‌های حاصل‌خیز که انسان‌ها در فعالیت‌های کشاورزی مورد استفاده قرار می‌دهند، ریشه در تخریب سنگ‌های نواحی کوهستانی در فرآیندهای گوناگون دارند.

۷. در کوهها انواع معادن و جواهرات وجود دارد که در فعالیت‌های صنعتی، حمل و نقل، تولید محصولات

کارخانه‌ای و انواع جواهرات به کار می‌روند.

۸. زنبور عسل به فرمان پروردگار و با مهارتی غریزی در کوهها خانه می‌سازد و از گل‌ها و گیاهان کوهستان استفاده می‌کند تا محصولی غنی و سرشار از ویتامین و انرژی و

تضمین‌کننده سلامت را به آدمیان تقدیم کند:

«وَأَوْحِي رَبِّكَ إِلَى النَّخْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِمَّنَّ الْجِبَالِ يَبُوتًا...»^(۱)

«و پروردگارت به زنبور عسل الهام کرد که در کوهها برای خودت خانه‌ای در نظر بگیر.»

فعالیت دامداری نیز مرهون کوههاست: «و الْجِبَالُ أَرْسِيهَا» متاعاً لَكُمْ و لِيَأْنَعِمَ كُمْ^(۲): «و کوهها را استوار گردانید * برای بهره‌گیری شما و چارپایانتان.»

۹. نواحی کوهستانی با توجه به ویژگی‌های طبیعی و محیطی و جاذبه‌های رنگارنگ، گردشگران زیادی را به سوی خود جذب می‌کنند. وجود دامنه‌های پربرف کوهستان سبب رونق ورزش‌های زمستانی چون اسکی می‌گردد. وجود دره‌های عمیق و چشم‌اندازهای کوهستانی

تفریحاتی چون گردش در ارتفاعات و تماشای مناظر و ایجاد خانه‌های بیلابقی شده است. قرآن مجید می‌فرماید:

تا یک قرن پیش، دانشمندان کوهها را توده‌های عظیم سنگی می‌پنداشتند که همچون تپه‌های مصنوعی، روی زمین رها شده‌اند، اما اخیراً به این اصل قرآنی پی برده‌اند که بخش عمده هر کوهی ریشه در اعماق این کره خاکی دارد. این نکته‌ای است که ژرژ گاموف به آن اشاره می‌کند.

۱. نحل: ۶۱. ۲. نازعات: ۳۳-۳۲.

یک کشور نقش مؤثری دارند. مزره‌های کوهستانی در امتداد رشته کوه‌هایی چون آلپ، هیمالیا و آند که ارتفاعشان زیاد است و معمولاً غیرقابل عبورند، مشخص شده‌اند. کشورهایی که دارای مزره‌های کوهستانی با همسایگان خود هستند، از نظر امنیتی پایدارترند.

مزره‌هایشان دوام و اهمیت زیادی دارد. کوه‌های پیرنه در مرز اسپانیا و فرانسه و آرارات در مرز ایران و ترکیه از این قبیل مزره‌ها هستند.

کوهها اگرچه بین اقوام، قبیله‌ها و برخی گروه‌های یک نژاد، باعث جدایی می‌شوند ولی در حفظ فرهنگ و تمدن

کشورها مفیداند. برخی اقوام وحشی که خواسته‌اند بر کشوری هجوم برند، وقتی

«وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلْنَاكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأْنَاكُمْ فِي الْأَرْضِ أَنْ تَحْتَدُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْجَتُونَ الْجِبَالَ بَيْتُوتًا فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْتَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ»^(۱).

«به یاد آرید آن زمان را که شما را جانشینان قوم عاد کرد و در این زمین جای داد تا به روی خاکش قصرها برافرازید و در

کوهستان‌های

خانه‌هایی به وجود آورد. پس نعمت‌های خدا را یاد کنید و در زمین، تبهکاری و فساد نکنید».

دریاچه‌های

کوهستانی، سالیانه میلیون‌ها گردشگر را جذب می‌کند. گردشگران به منظور قایق‌رانی، تفریح و استراحت معمولاً

روزهای مستمادی را در کنار این دریاچه‌ها سپری می‌کنند.

۱۰. ناهمواری‌ها در قدرت ملی

۱. اعراف: ۷۴.

تشکیل دادند و آثار فرهنگی و هنر ویژه‌ای با تأثیرپذیری از فرهنگ اسلامی در هندوستان به وجود آوردند. این سلسله‌ها به نام گورکانیان و بابرین معروف‌اند.

(جغرافیا، گروهی از نویسندگان، ص ۱۴۷).

۱۱. اگرچه کوهها به علت هوای رقیق، سرمای شدید، زمین هموار کم و مخاطراتی چون زلزله، آتش‌فشان، سقوط بهمین، رانش کوه و مانند آنها مشکلاتی برای ساکنین خود پدید می‌آورند؛ ولی زیستن در شرایط سخت و دشوار و پایداری در برابر ناملایمات، آدمی را مقاوم کرده استقامت و استواری وی را افزایش می‌دهد و چنین آدمی کمتر خود را در گرفتاری‌های زندگی می‌بازد.

به ارتفاعات سر به فلک کشیده رسیده‌اند، از تهاجم و یورش‌های خونین خود صرف نظر کرده‌اند. مردمانی که در لابه‌لای این ارتفاعات زندگی می‌کنند، به خوبی می‌توانند از کشور خویش دفاع کنند و نقشه‌های دشمنان را خنثی کنند.

گذرگاه‌های کوهستانی که مردم از طریق آنها می‌توانسته‌اند از ناحیه‌ای به قلمروی دیگر بروند، نقش مهمی در تاریخ بشر بازی کرده‌اند. گذرگاه خیبر از آن جمله است که کابل - مرکز افغانستان - را به روالپندی - در مرز شمال غربی پاکستان - وصل می‌کند. این گذرگاه از رشته کوه مرتفع هندوکش عبور می‌کند؛ و رودخانه کابل را دنبال می‌کند. مغول‌ها از این طریق به هندوستان رفتند و حکومت مهمی را در این سرزمین